

KVINNER OG ØKONOMI

**RAPPORT FRA SEMINAR
VED KVINNEUNIVERSITETET NORD
16. OG 17.OKTOBER 1992**

1. INNLEDNING

16. og 17. oktober 1992 arrangerte vi ved Kvinneuniversitetet Nord et seminar hvor vi tok opp sentrale spørsmål innenfor hverdagsøkonomi. Seminaret gikk over en helg (fredag og lørdag), og der var ca 20 deltakere.

Utgangspunktet for seminaret var et samarbeidsprosjekt mellom LO, AOF og Samvirke forsikring, som blant annet har resultert i en lærebok med tittelen "Kvinner og økonomi". Denne boka har vært brukt som lærebok for mange seminarer over hele landet, med svært god oppslutning. I samarbeid med blant annet Samvirke forsikring lokalt i Steigen/Salten fant vi ut at vi ville arrangere et slikt seminar her ved Kvinneuniversitetet Nord. Vi la opp seminaret i tilknytning til boka "Kvinner og økonomi". Samvirke Forsikring sin lokale representant i Steigen, Jan Edgard Nilsen, har vært en god medspiller i deler av planleggingen av kurset.

1.1. Målgruppe og målsetting

Målgruppen var kvinner i Steigen, Hamarøy og Tysfjord, i alle aldersgrupper og uavhengig av sivilstatus og tilknytning til arbeidslivet. Seminaret var åpent for alle som ønsket å lære mer om privatøkonomiske forhold, og krevde ingen spesielle forkunnskaper.

Vi ønsket gjennom seminaret å formidle kunnskap om noen viktige privatøkonomiske forhold, for å gi flere kvinner sjansen til å lære å planlegge og ta ansvar for sin egen private økonomi. Tall fra undersøkelser viser at det i de fleste norske familier (ca 90%) er mennene som har ansvaret for familiens økonomi. Dette betyr at mange kvinner som av ulike grunner kommer i en situasjon hvor de må ordne sin egen økonomi, kanskje ikke har tatt initiativ til og heller ikke har hatt tilstrekkelig mulighet til å skaffe seg de nødvendige kunnskaper som kreves. Det viser seg da også at kvinner rent økonomisk ofte kommer dårligere ut av økonomiske oppgjør, f.eks. skilsmisser, enn menn, og dette kommer blant annet av at mange kvinner ikke vet nok om hva de har krav på og hvilke regler som gjelder. Ofte vet de heller ikke hvor de skal henvende seg for å få svar på det de trenger å vite.

1.2. Temaer for seminaret

To hovedtemaer ble behandlet i seminaret:

1. Familierett: Vi tok opp sentrale problemstillinger når det gjelder samboerskap og ekteskap, skifteregler i forbindelse med skilsmisse, og noen av de viktigste momentene innenfor arveloven. Som foreleser i disse emnene benyttet vi advokatfullmektig Rosmari Johnsen fra Fauske, som også ved flere tidligere anledninger har undervist i disse temaene.

2. Folketrygden: Her ønsket vi en gjennomgang av ulike ordninger innenfor folketrygden, og konsekvenser av disse for kvinner spesielt. Aktuelle temaer her var alderstrygd, syketrygd, arbeidsledighetstrygd, m.m. Foreleser var distriktssjef i Samvirke forsikring, Ole Henrik Fagerbakk fra Fauske.

Foreleserne hadde 6 undervisningstimer hver, og opplegget fungerte greit. Begge hadde evne til å formidle stoff på en måte som inkluderte alle deltakere, uavhengig av deres bakgrunn innenfor temaene fra før.

1.3. Praktisk gjennomføring

Seminaret startet med presentasjon av forelesere og av de enkelte deltakere. Presentasjonen ble gjort i en uformell atmosfære over en kaffekopp. Deretter gikk vi i gang med første tema, som var familierett. Vi ga oss kl.21.00 fredag kveld, og startet igjen lørdag morgen kl.10.00. Da fortsatte Rosmari Johnsen med temaet familierett frem til kl.12.30. Vi serverte lunch frem til kl.13.30, da Ole Henrik Fagerbakk overtok og hadde 6 undervisningstimer om ulike ordninger innenfor folketrygden. Seminaret avsluttet kl.17.30 lørdag ettermiddag.

2. REFERAT FRA DE TO INNLEGGENE

2.1. Familierett

Johnsen åpnet med å si at familierett er et område som blir praktisert daglig, av hver og en av oss, ikke bare av jurister. Det innbefatter først og fremst ekteskapsloven og barneloven. Samboerforhold reguleres ikke gjennom lover, bare ved enkeltordninger innenfor ekteskapsloven (f.eks. sameie).

2.1.1. Om formuesforhold mellom ektefeller og om eiendomsforholdet til ektefellenes eiendeler

Ved inngåelse av ekteskap tar ektefellene på seg et forsørgeransvar for hverandre. Det vil si at man forplikter seg på å forsørge den i forholdet som av ulike grunner ikke kan forsørge seg selv. Forsørgeransvaret vil f.eks. gjelde ektefelle som er hjemmearbeidende med barn, og i de fleste tilfelle er det kvinner som utfører den jobben.

Der er tre sentrale begreper når det gjelder formuesforhold mellom ektefeller:

- a) Felleseie. Dette utgjøres av de eiendelene og verdiene som er i ekteskapet. Gjelder både verdier som man har med seg inn i ekteskapet, og som man har erhvervet seg i løpet av ekteskapet, dersom ikke annet er avtalt, som f.eks. ved:
- b) Særeie. Partene kan ta ut visse eiendeler eller verdier som sitt særeie. NB! Dette kan bare gjøres etter avtale, og ved en skriftlig kontrakt som begge parter må undertegne (ektepakt) i nærvær av to vitner.
- c) Sameie. Partene har også anledning til å presisere at de eier visse ting i fellesskap. Her kommer også en mulighet for regulering av samboerskap inn: Partene i et samboerforhold kan sette opp kontrakt om at visse eiendeler eller verdier er eid av begge parter. En slik avtale krever ikke vitner.

Et annet sentralt begrep i denne forbindelse er rådighetsdel.

Eiendeler som man har med seg inn i ekteskapet, bryllupsgaver fra ens egen familie etc., vil være på vedkommendes rådighetsdel. Dette betyr ikke at man har særeie på det, men at man har førsteretten til å få disse tingene med seg ut igjen av forholdet. Verdien av disse gjenstandene skal imidlertid deles, dersom ikke annet er bestemt, f.eks. i en særeie-avtale.

2.1.2. Deling av formuen ved separasjon eller skilsmisse

Likedeling: Ved formuesfellesskap er likedeling naturlig, ifølge loven. Deling skal skje ved separasjon, etter loven ved det formelle separasjonstidspunktet.

Spesielt for kvinner har det vært en positiv utvikling i juridiske vurderinger når det gjelder verdsetting av arbeid i hjemmet som like verdifull innsats som lønnet arbeid ute. "Husmordommen" fra 1975 slår fast nettopp dette. Likedeling skal skje selv om den ene part har vært utenfor arbeidslivet i perioder eller hele tiden, f.eks. på grunn av omsorgsarbeid. Ulønnet arbeid i hjemmet sees dermed som likeverdig med lønnet arbeid i forhold til økonomisk oppgjør ved skilsmisse. Dette er viktig for kvinner å være klar over!

Deling av gjeld: Den gjelden som skal deles er den felles gjeld som ektefellene har opparbeidet seg i løpet av ekteskapet. Normalt hefter ikke ektefellene for hverandres personlige gjeld. Den ene ektefellen kan ikke forplikte den andre med gjeldsbyrde.

Gjeld som er anskaffet etter separasjon/skjæringstidspunkt skal normalt holdes utenfor. Det samme gjelder gjenstander som er anskaffet etter skjæringstidspunktet.

Deling av formuesfellesskap skjer av netto. Eventuell gjeld skal gjøres opp først.

Særgjelden (den gjeld som den enkelte har tatt opp og hefter for) skal trekkes fra den enkeltes aktiva, før deling. Felles gjeld trekkes fra netto formuesfellesskap, altså fra begge partenes felles aktiva, eventuelt deles på to og trekkes fra den enkeltes aktiva.

Av dette følger at dersom en person har mye særgjeld bør det opprettes særeie. Særeie kan taes ut på gjenstander eller andre verdier (arv, gaver etc.) enten før eller i ekteskapet.

Likedeling er hovedprinsippet, men der er mange unntak fra denne regelen. Visse forhold kan føre til skjevdeling, som f.eks. dersom den ene parts arv brukes til oppussing av felles hus og dermed verdiforhøyelse av huset.

Ektefellene kan også unnta visse eiendeler fra deling, såkalt "forloddskrav". Dette betyr at man ikke tar verdien av disse eiendelene i betraktning når felles deling skal skje. Slike ting kan f.eks. være:

- a) Gjenstander som utelukkende tjener til personlig forbruk
- b) Erstatningskrav og erstatning for tap i fremtidig inntekt på grunn av f.eks. skade/uførhet
- c) Ting som er erhvervet til særskilt bruk for barna.

Oppsummert og noe overfladisk kan man beskrive hovedtrinnene i en delingsprosess slik: Forloddskrav tas ut først, og holdes utenfor deling. Verdien av eiendelene som er tatt ut på forloddskrav skal ikke tas i betraktning ved deling. Dette gjelder også gjenstander eller verdier som man har opprettet særøie på. Deretter trekkes eventuell særgjeld fra den enkeltes formue. Særgjeld skal ikke deles. Den nettoformuen hver av partene etter dette har igjen, skal slås sammen. Fra denne summen skal også felles gjeld trekkes fra før eventuell deling av aktiva mellom partene.

2.1.3. Arverett

Der er i loven to hovedtyper av arvegrunnlag:

- a) Legalarv: Slektarv i rett oppad- og nedadstigende linje.
- b) Viljebestemt arv / testamentarv.

LEGALARV

I utgangspunktet skal livsarvingene arve 2/3 av avdødes formue. Beløpet er imidlertid oppad begrenset til 1 million kr. til barna eller deres linje, og 200.000 til fjernere slektninger.

Gjenlevende skal som minste arv arve 1/4 av avdødes formue, dersom der er livsarvinger. Her er det i tillegg kommet en lovendring i 1990, som sier at minste arven skal utgjøre 4 x grunnbeløpet i Folketrygden (G).

Pr. 01.05.92 var 1 G = 36.500. Dette betyr at minste arven for gjenlevende skal være 146.000. Dersom det ikke er livsarvinger skal minste arven for gjenlevende være 6 x G = 219.000.

VILJEBESTEMT ARV / TESTAMENTSARV

Testamente må undertegnes av to vitner. Vitnene kan ikke være begunstiget i testamentet.

Arvelater kan opprette testamente for å begunstige andre enn de som har rett til slektarv, eller øke andelen til noen av livsarvingene. Dersom den som dør har livsarvinger er det bare en forholdsvis liten andel vedkommende har anledning til å testamentere bort. Ektefeller uten barn bør opprette testamente dersom de ønsker å arve en større andel av hverandre enn den delen som loven fastsetter for gjenlevende.

Testamente vil være aktuelt også i tilfelle hvor man ikke har automatisk arverett ifølge loven, som f.eks. samboere. Dersom samboere skal ha rett til arv etter hverandre må

dette fastsettes i et testamente.

2.1.4. Avsluttende kommentar

Kontakten mellom foreleseren og deltakerne var god, og det kom ganske mange spørsmål underveis. Spørsmålene omhandlet forhold som ektefellebidrag, barnefordeling mellom ektefeller og mellom samboere, fordeling av gjeld m.fl. Dette var med på å konkretisere og øke forståelsen, men førte samtidig til at tidsplanen ble noe forskjøvet, slik at foreleser følte hun fikk litt dårlig tid til å redegjøre for arveretten. Likevel fikk hun gjennomgått de viktigste og mest sentrale områdene.

2.2. Rettigheter innenfor folketrygden

Rettighetene innenfor folketrygdsystemet har som hovedformål å garantere en viss inntekt for medlemmene i samfunnet, uavhengig av lønnet arbeid.

Økonomisk sikkerhet ved bortfall av inntekt kan fås på flere måter, eller ved kombinasjoner av disse:

- a) Forsørgelse i familien
- b) Folketrygden
- c) Velferdsordninger på arbeidsmarkedet

Lov om Folketrygd kom i 1967, og inkluderte alders- og uføretrygd, enke- og morstrygd, forsørgertrygd for barn og attføringshjelp. I 1971 kom flere ordninger til: Syketrygd, arbeidsledighetstrygd og yrkesskadetrygd.

Folketrygdens ordninger omfatter alle som er bosatt i Norge, uansett statsborgerskap.

Grunnbeløpet i Folketrygden, minimumssatsen, er pr. 01.05.92 kr. 36.500,-

ALDERSPENSJON

For å opptjene alderspensjon utover minstepensjonen, må man ha inntekstgivende arbeid. Det siste året har det i tillegg kommet en gledelig lovendring som gir pensjonspoeng til hjemmearbeidende med omsorg for små barn eller for sterkt pleietrengende. Dette er en ordning som vi vet spesielt vil komme kvinner til gode.

I pensjonsgivende inntekt inngår lønn, overtid, gratiale, bilordninger (firmabil etc.) og styrehonorarer. Trygdetiden, m.a.o. den perioden pensjonen kan opptjenes over, er fra 16 til 67 år. Man kan imidlertid ikke opptjene ubegrenset med pensjonspoeng. I 1991 var maksimumsgrensen 7,33, i 1992 er det steget til 8,00. Pensjonen blir beregnet ut fra et gjennomsnitt av de 20 "beste årene" = årene med høyest inntekt.

Alderspensjonen består av to deler: Grunnpensjon, som er 100% av grunnbeløpet, og tilleggspensjon eller sært tillegg.

Grunnpensjonen får alle, mens tilleggspensjonen må opptjenes gjennom lønnet arbeid eller skaffes på annen måte (pensjonsforsikring etc.). I tillegg har gjenlevende ektefelle rett til ektefellepensjon på 75% av grunnbeløpet. Vilåårene er imidlertid at man har vært gift i minst 5 år, at man har barn med avdøde eller at man har omsorg for avdødes barn. Retten til ektefellepensjon faller bort ved et eventuelt gjengifte.

I tillegg er ektefellepensjonen behovsprøvd, mens barnepensjonen (til avdødes barn under 18 år) ikke er behovsprøvd.

Distriktssjef Fagerbakk laget deretter en del ulike regneeksempler, for å vise hvordan utregning av pensjonsbeløpene foretas. Han tok deretter opp den andre av de to måtene å få tilleggspensjon på, nemlig privat pensjonsforsikring. Han redegjorde for ulike typer av disse, og fremholdt at det var en fordel i den forbindelse å skaffe seg en oversikt over hvilke forsikringsbehov familien som helhet har. Viktige faktorer her er gjeld, inntektsforhold i familien, antall barn, etc. Alle disse elementene bør taes i betraktning både for å vurdere om man har behov for de ulike forsikringene, og eventuelt hvilke forsikringsordninger man er best tjent med.

3. KORT VURDERING AV SEMINARET

3.1. Innhold

Deltakerne gav stort sett uttrykk for at de var fornøyd med innholdet i kurset. Mange oppdaget at det var en rekke forhold, både familierettslige forhold og trygdeforhold, som de ikke kjente til og som har stor betydning for deres egen økonomi. Mangfoldet av juridiske regler var litt forvirrende og vanskelig å huske. Slik sett var kanskje den største lærdommen at det lønner seg å sjekke regelverket dersom man kommer i en situasjon hvor det trengs. Dette gjelder både i forhold til familierettslige oppgjør og i forhold til det offentlige trygdesystemet.

3.2. Arrangement

Mange av deltakerne opplevde det som litt problematisk at seminaret gikk over 2 dager i ei helg. De fleste av kvinnene som deltok er i jobb hele uka, og syntes det var vanskelig å skulle være borte fra hjem og familie i helgen også.

Vår opprinnelige begrunnelse for å legge seminaret til en helg, var at vi på den måten ville åpne for at også deltakere fra nabokommunene Hamarøy og Tysfjord skulle kunne være med. Det ble også sendt ut invitasjoner til flere instanser og privatpersoner i disse kommunene. Imidlertid viste det seg etter påmeldingen at alle deltakerne på seminaret var fra Steigen kommune. På bakgrunn av den erfaringen vil det kanskje for ettertiden være mer hensiktsmessig å la et slikt seminar gå en fast ukedag over noen uker, dersom det kun er lokale deltakere.

Vi har forøvrig også planer om et oppfølgingskurs over nyttår, dersom det viser seg å være interesse for det. Da vil flere privatøkonomiske spørsmål (som f.eks. sparing, lån, forsikring, pensjonsordninger, utdanning og arbeid) bli tatt opp. Da vil selvsagt deltakerne fra dette kurset bli spesielt invitert. Vi har likevel tenkt å legge det opp slik at også nye deltakere kan få utbytte av å være med.